

Каризська А. Р.

магістр

Ситник Н. І.

канд. біол. наук, доцент

КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІК В ОРГАНІЗАЦІЯХ

***Анотація.** Наявність у організації ліквідних знанневих ресурсів визначає її конкурентоспроможність та здатність до сталого розвитку. Сукупність знань, умінь і навичок, якими володіє управлінський та операційний персонал, в тому числі трансформованих в нематеріальні та інші активи становлять інтелектуальний капітал організації (далі – ІК). Емпірично успішність використання ІК організації можна ідентифікувати через її інноваційність, ринкову успішність та здатність формувати високу додану вартість в продукті. ІК є стратегічно важливою складовою бізнесу, що впливає на економічні результати його діяльності та генерує вартість компанії, тому його облік і оцінка необхідні, але на даний момент це повноцінно можливо тільки в рамках управлінського обліку. В даній статті було проведено узагальнення існуючих методів оцінки ІК та запропонована їх класифікація. Було виділено два підходи до оцінки ІК: нормативний та за способом вираження результатів оцінки. Нормативний підхід включає такі групи методів: прибутковий, витратний та порівняльний. За способом вираження результатів оцінки методи оцінки ІК можна розділити на фінансові та нефінансові. До фінансових методів відносять метод прямого вимірювання ІК, метод віддачі на активи, метод ринкової капіталізації. До нефінансових – систему збалансованих показників, Скандію навігатор, модель ланцюга створення вартості та ін.*

Ключові слова: інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, методи оцінки інтелектуального капіталу, дохідний підхід, порівняльний підхід, витратний підхід.

Karyzka A. R.

Sitnik N. I.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF IC IN ORGANIZATIONS

Abstract. *The presence of the organization of liquid knowledge resources determines its competitiveness and the ability to sustainable development. The set of knowledge, skills and abilities possessed by management and operational personnel, including those transformed into intangible and other assets, constitute the intellectual capital of the organization (hereinafter referred to as the IC). Empirically, the success of using an IC organization can be identified through its innovation, market success and the ability to generate high added value in the product. IC is a strategically important component of business, which affects the economic results of its activities and generates the value of the company, so its accounting and evaluation is required, but at the moment it is fully feasible only within the framework of managerial accounting. In this article a generalization of existing methods of estimating IC was made and their classification was proposed. There were two approaches to assessing IC: normative and by way of expressing the results of the assessment. Normative approach includes the following groups of methods: profitable, spending and comparative. By way of expressing the results of the assessment, the methods of estimating IC can be divided into financial and non-financial ones. The financial methods include the method of direct measurement of IC, the method of return on assets, the method of market capitalization. To non-financial ones – a system of balanced indicators, a Scandia navigator, a model of the chain value creation, etc.*

Keywords: *intellectual capital, intangible assets, methods of estimation of intellectual capital, income approach, comparative approach, cost approach.*

Каризская А. Р.

Сытник Н. И.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИК В ОРГАНИЗАЦИЯХ

Аннотация. Наличие в организации ликвидных знаниевых ресурсов определяет ее конкурентоспособность и способность к устойчивому развитию. Совокупность знаний, умений и навыков, которыми обладает управленческий и операционный персонал, в том числе трансформированных в нематериальные и другие активы составляют интеллектуальный капитал организации (далее – ИК). Эмпирически успешность использования ИК организации можно идентифицировать из-за ее инновационность, рыночную успешность и способность формировать высокую добавочную стоимость в продукте. ИК является стратегически важной составляющей бизнеса, влияет на экономические результаты его деятельности и генерирует стоимость компании, поэтому его учет и оценка необходимы, но на данный момент это полноценно возможно только в рамках управленческого учета. В данной статье было проведено обобщение существующих методов оценки ИК и предложена их классификация. Было выделено два подхода к оценке ИК: нормативный и по способу выражения результатов оценки. Нормативный подход включает следующие группы методов: доходный, затратный и сравнительный. По способу выражения результатов оценки методы оценки ИК можно разделить на финансовые и нефинансовые. К финансовым методам относят метод прямого измерения ИК, метод отдачи на активы, метод рыночной капитализации. К нефинансовым – систему сбалансированных показателей, Скандию навигатор, модель цепочки создания стоимости и др.

Ключевые слова: инновации; инновационное развитие; интеллектуальный капитал; интеллектуальный продукт; человеческий капитал.

Постановка проблемы та актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин центральною проблемою всіх господарюючих суб'єктів є поліпшення ефективності діяльності та підвищення

конкурентоспроможності. Щоб забезпечити динамічний розвиток організації в жорстких умовах ринку, управлінському персоналу необхідно, перш за все, оцінити ІК організації і мобілізувати його для досягнення поставлених цілей. Управління ІК дає можливість організації зміцнити свої позиції на ринку, збільшити ефективність виробництва і продажів, а також підвищити престиж компанії, як в очах громадськості, так і серед конкуруючих організацій.

При виборі напрямків розподілу обсягів інвестицій, які будуть використані для розвитку ІК, в першу чергу, потрібна обґрунтована оцінка ІК організації. Наразі в науковій літературі пропонуються різноманітні методичні підходи до оцінки вартості ІК, однак актуальним залишається питання їх порівняльного аналізу для визначення переваг, обмежень, сфер застосування і т.п.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення компонентів ІК, його оцінки та обліку – важливі завдання, що вимагають ретельного наукового дослідження. Проблема оцінки ІК неодноразово ставала предметом дослідження науковців. Зокрема, її вивчали К. Свейбі, Т. Стюарт, Г.Г. Азгальдов, М.М. Карпова, А.Н. Асаул, Б.М. Карпов, В.Б. Перевязкін, М.К. Старовойтов, Т.О. Графова, А.П. Ларченко та ін. Аналіз наведених робіт показує, що з огляду на специфічні особливості складових ІК організації, на даний момент не представляється можливим розробити єдиний, універсальний комплексний метод його оцінки, який міг би використовуватися в організаціях будь-якої галузі з однаковою ефективністю.

Формування цілей статті. Завданням даної статті стало узагальнення існуючих методів оцінки ІК та порівняння їх основних особливостей: переваг, обмежень та сфер застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний момент теорія оцінки ІК зазнає переломних трансформацій. З одного боку, очевидно, що з переходом в інформаційну епоху розвитку суспільства вже не можна ігнорувати не оцінювані, але присутні в кожній організації нематеріальні чинники, а з іншого боку, існують об'єктивні труднощі, а іноді і неможливість їх ідентифікації, оцінки та визнання в якості об'єкта обліку. Нематеріальні фактори в організації бізнесу відіграють не

меншу роль (а в деяких галузях навіть більшу), ніж матеріальні чинники. І це служить причиною того, що в оцінці бізнесу потрібно спиратися як на матеріальний, так і на нематеріальний капітал. Доцільно розробити на організаційному рівні інтегральну, комбіновану систему оцінки ІК, що включає в себе компоненти, що розкриті у фінансовій звітності, такі як нематеріальні активи і гудвіл, а також компоненти, які не визнані в бухгалтерському обліку, але мають нематеріальну структуру і дозволяють генерувати економічні вигоди [1, с. 256].

На даний момент законодавча база, як українська, так і міжнародна, не готова до того, щоб оцінити і визнати компоненти ІК як повноцінний об'єкт бухгалтерського обліку, але і не враховувати його зовсім – означає йти регресивним шляхом.

Сучасною економічною наукою запропонований широкий спектр методів оцінки ринкової вартості ІК в розрізі організації. Це свідчить про неоднозначність бачення науковцями шляхів вирішення цього складного питання і про те, що традиційні методи аналізу активів не здатні задовольнити в повній мірі виникаючі потреби господарюючих суб'єктів [2, с. 77]. Наразі можна виділити нормативний підхід до оцінки ІК та підхід за способом вираження ІК.

В межах нормативного підходу виділяють три групи методів оцінки ІК: прибуткові, порівняльні та витратні [4, с. 53].

Прибуткові методи – сукупність методів оцінки вартості об'єкта оцінки, заснованих на визначенні очікуваних доходів від використання об'єкта оцінки. Дохідний метод застосовується, коли існує достовірна інформація, що дозволяє прогнозувати майбутні доходи, які об'єкт оцінки здатний приносити, а також пов'язані з об'єктом оцінки витрати. При застосуванні дохідного методу оцінювач визначає величину майбутніх доходів і витрат, а також моменти їх отримання.

Порівняльні методи засновані на порівнянні об'єкта оцінки з об'єктами – аналогами об'єкта оцінки, щодо яких є інформація про ціни. Об'єктом-аналогом об'єкта оцінки для цілей оцінки визнається об'єкт, подібний до об'єкта оцінки за основними економічними, матеріальним, технічним і іншим характеристикам, що визначає його вартість. Порівняльний підхід застосовується, коли існує

достовірна і доступна для аналізу інформація про ціни і характеристиках об'єктів-аналогів [4, с. 54].

Витратні методи – сукупність методів оцінки вартості об'єкта оцінки, заснованих на визначенні витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта оцінки з урахуванням зносу і старіння. Витратами на відтворення об'єкта оцінки є витрати, необхідні для створення точної копії об'єкта оцінки з використанням застосовуваних при створенні об'єкта оцінки матеріалів і технологій. Витратами на заміщення об'єкта оцінки є витрати, необхідні для створення аналогічного об'єкта з використанням матеріалів і технологій, що застосовуються на дату оцінки. Витратні методи застосовуються, коли існує можливість замінити об'єкт оцінки іншим об'єктом, який або є точною копією об'єкта оцінки, або має аналогічні корисні властивості. Якщо об'єкту оцінки властиво зменшення вартості у зв'язку з фізичним станом, функціональним або економічним старінням, при застосуванні витратного підходу необхідно враховувати знос і всі види старіння [4, с. 55].

Процес оцінки ІК здійснюється в три етапи:

Етап 1. Збираються договірно-правові документи, пов'язані з елементами інтелектуального капіталу, а саме: нематеріальні активи, внутрішнього гудвілу, зовнішнього гудвілу.

Етап 2. Проводиться оцінка ІК за обраною методикою.

Етап 3. Результати оцінки оформлюються у вигляді звіту.

За способом вираження результатів оцінки ІК існуючі методи можна розділити на дві групи: фінансові та нефінансові [7, с. 60].

В основі фінансових методів лежить принцип вартісного вимірювання ІК в цілому або суми його компонентів. Нефінансові методи передбачають відсутність вартісного вираження, а відстеження стану ІК відбувається за допомогою нефінансових вимірників. Ці методи виявляють приховані аспекти, що впливають на діяльність компанії і на її фінансові показники, які приховані і не виділені окремо на бухгалтерських рахунках організації.

Говорячи про методи оцінки ІК, більшість авторів посилаються на огляд існуючих методик, систематизованих К. Свейбі [3].

Згідно з методами ринкової капіталізації ІК визначається як різниця між ринковою і балансовою вартістю активів.

Найвідоміший і популярний метод ринкової капіталізації ІК – це коефіцієнт Тобіна, запропонований Дж. Тобіном ще в 50-ті роки минулого століття. Суть цього методу полягає в тому, що ринкова вартість компанії визначається виходячи з даних про капіталізацію на фондовому ринку. Найбільш точно ця ціна визначається в результаті угод купівлі-продажу. Коефіцієнт Тобіна – це відношення ціни компанії до ціни заміщення її матеріальних активів. Чим вище коефіцієнт Тобіна, тим вище насиченість нематеріальними активами. Методи ринкової капіталізації мають ряд переваг. Найголовніший з них – простота отримання даних так і відносно низька трудомісткість їх застосування.

Методи віддачі на активи виводять вартість ІК через дисконтування грошових потоків, який може бути отриманий від використання його нематеріальних компонентів. Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості, розроблений Анте Паулік (1997), є одним з найпоширеніших методів віддачі на активи. Основною ідеєю даного методу є оцінка ефективності створення вартості компанії, а не оцінка вартості нематеріальних активів. Створення даного коефіцієнта було необхідно, так як з'явилася потреба в оцінці впливу ІК на основі даних фінансової звітності компанії [5, с. 34].

Методи прямого вимірювання ІК виділяють і оцінюють за певною формулою або алгоритму кожен елемент інтелектуального капіталу. Результатом обчислень є сума нематеріальних елементів, виражена в грошовому еквіваленті, або привласнення будь-якого коефіцієнта. В рамках даного підходу частина методик, згрупованих К. Свейбі, відноситься до оцінки людського капіталу. Хоча людський капітал є важливою складовою інтелектуального капіталу, але ототожнювати ці поняття не можна. Обираючи методики, засновані на оцінці людського капіталу, ігнорується структурний і клієнтський капітал, що, в кінцевому рахунку, дає неповну інформацію про ІК організації.

Методи системи показників об'єднують методи, що не передбачають фінансової оцінки. При їх застосуванні ідентифікуються складові компоненти інтелектуального капіталу, розраховуються індекси та індикатори у вигляді підрахунку балів [6, с. 40]. Це найчисленніша група методів. Основна ідея методів системи показників полягає в розумінні, що часто неможливо висловити джерела генерування вартості компанії тільки в фінансових показниках. В рамках даного підходу використовуються комбіновані методи оцінки як фінансові, так і нефінансові, що дозволяє виявити «приховані» на бухгалтерських рахунках фактори, що впливають на вартість компанії. Методи системи показників дозволяють виявити потенціал компанії, здатність до розвитку і супроводжують процес стратегічного управління інтелектуальним капіталом.

Для систематизації вищевказаної інформації в табл. 1 відображена класифікація методів оцінки ІК з точки зору різних підходів до їх класифікації.

Висновки. ІК є стратегічно важливою складовою бізнесу, що впливає на економічні результати його діяльності та генерує вартість компанії, тому його облік і оцінка необхідні, але на даний момент це повноцінно можливо тільки в рамках управлінського обліку. Доцільно розробити методику оцінки та звітності в рамках діяльності господарюючого суб'єкта, для яких очевидно його вплив на формування вартості, як правило, це компанії великого і середнього бізнесу, а також компанії, зайняті високонауковим або інформаційним виробництвом. Для таких компаній важливо формувати звіт про ІК з виділенням відображених (зовнішній гудвіл, нематеріальні активи) і не відображені (внутрішній гудвіл) у фінансовій звітності елементів, що створюють конкурентну перевагу, що генерують вартість компаній і приносять їм економічні вигоди.

Було класифіковано два підходи до оцінки: нормативний та за способом вираження результатів оцінки. Нормативний підхід поділяється на підходи: прибутковий, витратний та порівняльний. Прибуткові методи – сукупність методів оцінки вартості об'єкта оцінки, заснованих на визначенні очікуваних доходів від використання об'єкта оцінки.

Класифікація методів оцінки ІК [адаптовано з 7, с. 62-63]

Підхід до класифікації оцінки	Найменування підходу до оцінки	Приклади методик
Нормативний підхід	Прибутковий підхід	Економічно додана вартість (EVA) прибуток від капіталу знань, інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості, невидимий баланс, калькуляція невидимою вартості, вкладення, призначені ринковою вартістю, коефіцієнт Тобіна
	Витратний підхід	Вартість людських ресурсів і їх бухгалтерський облік, вартість інтелектуальних активів, динамічна монетарна модель, EVVICAЕ технологія брокера, FiMIAM вартість винаходу
	Порівняльний (ринковий) підхід	Унаслідок природи унікальності ІК даний метод не застосуємо
За способом вираження результатів оцінки ІК	Методи фінансової оцінки	Метод прямого вимірювання інтелектуального капіталу: Вартість людських ресурсів і їх бухгалтерський облік, вартість інтелектуальних активів, динамічна монетарна модель, EVVICAЕ технологія брокера, FiMIAM вартість винаходу, економічно додана вартість (EVA), прибуток від капіталу знань, інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості, невидимий баланс, калькуляція невидимою вартості, коефіцієнт Тобіна Метод віддачі на активи: економічно додана вартість (EVA) прибуток від капіталу знань, інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості Метод ринкової капіталізації: невидимий баланс, калькуляція невидимої вартості, вкладення, призначені ринковою вартістю
	Метод нефінансової оцінки	Система збалансованих показників, моніторинг нематеріальних активів, Скандія навігатор, рейтинг ІК, модель ланцюга створення вартості, індекс національного ІК

При застосуванні дохідного методу оцінювач визначає величину майбутніх доходів і витрат, а також моменти їх отримання.

Наразі існуючі підходи до оцінки ІК можна поділити на дві групи: нормативний та за способом вираження результатів оцінки ІК. Нормативний підхід включає такі групи методів: прибутковий, витратний та порівняльний. За способом вираження результатів оцінки методи оцінки ІК можна розділити на фінансові та нефінансові. До фінансових методів відносять метод прямого

вимірювання ІК, метод віддачі на активи та метод ринкової капіталізації. До нефінансових – систему збалансованих показників, Скандію навігатор, модель ланцюга створення вартості та ін.

Проаналізувавши існуючі підходи і методики, можна дійти висновку, що всі вони мають як свої переваги так і суттєві обмеження, пов'язані, головним чином, зі складністю отримання даних для розрахунку ІК. Найбільш перспективним, на нашу думку, є комбінований підхід до оцінки ІК, який буде поєднувати в собі як фінансові, так і нефінансові методи оцінки. Перспективи подальших досліджень за даним напрямом вбачаються у розробленні таких комбінованих підходів до оцінки ІК.

Література:

1. Цуриков С.В. К вопросу учета интеллектуального потенциала вуза в его рейтинговой оценке // С.В. Цуриков / Сборник научных трудов: по материалам междунар. науч.-практ. конф. и науч. сес. СИФБД.: Новосибирск, 2006. – С. 155-163.
2. Макаров В.В. Методический подход к оценке информационных ресурсов // В.В. Макаров, В.И. Гусев, С.А. Сеница / Информационные технологии и телекоммуникации: электронный научный журнал. – 2013. – № 3 (3). – С. 72-78.
3. Karl-Erik Sveiby. Methods for Measuring Intangible Assets [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>.
4. Быкова А.А. Влияние интеллектуального капитала на результаты деятельности компании // А. А. Быкова, М. А. Молодчик / Вестник. – С.-Петербург. ун-та. Сер. Менеджмент. – 2011. – № 1. – С. 29–55.
5. Черемушкин С.В. Спекулятивная составляющая рыночной стоимости компании в контексте теории финансовой нестабильности Мински: Свидетельства гипотезы эффективного управления рынка // С.В. Черемушкин / Управление корпоративными финансами. – 2013. – № 1. – С. 22–48.

6. Булыга Р.П. Методологические проблемы учета, анализа и аудита интеллектуального капитала: дис. док. эконом. наук: М., 2005.
7. Ломакина Г.А. Актуальные проблемы оценки интеллектуального капитала: российский и зарубежный опыт // Г.А. Ломакина / Вестник НГИЭИ. – 2016. – № 7 (62). – С. 57-66.

References:

1. TSurikov S.V. K voprosu ucheta intellektualnogo potentsyala vuza v ego reytingovoy otsenki // S.V. TSurikov / Sbornik nauchnykh trudov: po materialam mezhdunar/ nauch.-prakt. Konf/ I nauch. Ses. SIFBD.: Novosibirsk, 2006. – S. 155-163.
2. Makarov V.V. Metodicheskiy podkhod k otsenke inaormatsionnykh resursov // V.V. Makarov, V.I.Gusev, S.A. Sinitsa / Informatsionnye tekhnologii I telekomunikatsii: elektronnyy nauchnyy zhurnal. – 2013. – № 3 (3). – S. 72-78.
3. Karl-Erik Sveiby. Methods for Measuring In-tangible Assets [Electronic resource]. – mode Access: <http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm>.
4. Bykova A.A. Vliyanie intellektual'nogo kapitala na rezul'taty deyatel'nosti kompanii // A.A. Bykova, M. A. Molodchik / Vestnik S.-Peterb. un-ta. Ser. Menedzhment. – 2011. – № 1. – S. 29–55.
5. SHERemushkin S.V. Spekulyativnaya sostavlyayushchaya rynochnoj stoimosti kompanii v kontekste teorii finansovoy nestabil'nosti Minski: Svidetel'stva gipotezy ehffektivnogo upravleniya rynka // S.V. SHERemushkin / Upravlenie korporativnymi finansami. – 2013. – № 1. – S. 22–48.
6. Bulyga R.P. Metodologicheskie problemy ucheta, analiza i audita intellektual'nogo kapitala: dis. dok. ekonom. nauk: М., 2005.
7. Lomakina G.A. Aktualnye problem otsenki intellektualnogo kapitala: rossiyskiy I zarubezhnyy opyt // G.A. Lomakina / Vesnik NGIEI. – 2016. – № 7 (62). – S. 57-66.